

**T.C.
SARAYBOSNA BÜYÜKELÇİLİĞİ
TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ**

**2009 YILINDA
BOSNA HERSEK'İN GENEL
EKONOMİK DURUMU
VE
TÜRKİYE İLE
EKONOMİK-TİCARİ
İLİŞKİLERİ**

Mayıs 2010

BÖLÜM I

1. METODOLOJİ

Çeşitli kaynaklarda Bosna Hersek için BH veya BiH gibi kısaltmalar kullanılmaktadır. Bosna Hersek iki ayrı entiteden oluşmakta olup, bu iki entiteden birisi olan Bosna Hersek Federasyonu için zaman zaman Federasyon kelimesi ve FBiH kısaltması kullanılmaktadır. Diğer bir entite olan 'Republika Srpska' için ise çoğunlukla RS kısaltması kullanılmaktadır. Bu çalışmada da bu ifadeler kullanılmıştır.

Ülkemizin Bosna Hersek ile gerçekleştirdiği ticarete Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Bosna Hersek İstatistik Kurumu istatistikler arasında fark bulunmaktadır. Her tablonun altında kaynak belirtilmekte olup, istatistiklerin analizinde Dış Ticaret Müsteşarlığı istatistikleri kullanılmıştır.

Bosna Hersek'de üretim istatistiklerine ulaşmak genelde mümkün bulunmamakta, ulaşılabilenlerin ise doğruluğu ve güncelliği konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu nedenle üretim istatistiklerine yer verilememiştir.

İstatistikler konusunda Bosna Hersek'de yaşanan bu durumun geçici bir durum olduğu değerlendirilmekte olup, her geçen yıl gelişmeler kaydedildiği gözlemlenmektedir.

2. SOSYAL VE EKONOMİK GÖSTERGELER

2.1. ÜLKE KİMLİĞİ

Devletin Adı	: Bosna Hersek
Başkenti	: Saraybosna
Resmi Dili	: Boşnakça, Hırvatça ve Sırpça (Sırpça'daki Kiril alfabesinin kullanımı ve bazı küçük farklar dışında hemen hemen aynı dillerdir.)
Dini	: Müslüman, Hıristiyan (Ortodoks ve Katolik), Yahudi
Para Birimi	: Konvertibale Mark (KM)
Üyesi veya gözlemci olduğu uluslararası kuruluşlar	: EBRD (European Bank for Restructuring and Development, OIC (Organisation of the Islamic Conference) – gözlemci statüsü, OSCE (Organisation for Security and Co-operation in Europe), Stability Pact for South-eastern Europe, Dünya Ticaret Örgütü-gözlemci statüsü-
Yıllık Ortalama Döviz Kuru (Bir dolar karşılığı)	: 1 Euro = 1.95583 KM
Yüzölçümü	: 51.209 km² (Dayton Barış Anlaşması sonrasında entitelerin yüzölçümleri)
Bosna Hersek Federasyonu	= 26.345 km ² (% 51.46)
Republika Srpska (RS)	= 24.840 km ² (% 48.52)
Brcko Bölgesi	= 12 km ² (% 0,02)
Mesai Saatleri ve Günleri	: 08 – 16.30 veya 08.30 – 17.00 , Pazartesi - Cuma
Türkiye ile Saat Farkı	: CET (GMT+1 / Türkiye-1)
Haftalık Çalışma Saati (Ortalama)	: 40
Resmi Tatil Günleri	:1-2 Ocak (yeni yıl tatili),1 Mart (Bağımsızlık Günü), 1-2 Mayıs (İşçi Bayramı), 25 Kasım (Devlet günü), Dini bayramların ilk günü, Cumartesi –Pazar günleri
Uluslararası Telefon Kodu	: +387 (şehir kodu 2 haneli, sonrasında 6 haneli abone no)
Ölçüm Sistemi	: Metrik sistem
Mali Yıl	: Takvim Yılı

2.2. SOSYAL GÖSTERGELER

Ortalama Ömür	
Kadın	: 74.6
Erkek	: 69.2
Okuma Yazma Oranı (%)	: %85
Bin kişiye düşen	
Telefon	: 245
Mobil Telefon	: 270
İnternet Bağlantı Sayısı	: 244
Karayolu Uzunluğu	: 22.600 km
Demiryolu Uzunluğu	: 1.030 km

2.3. EKONOMİK GÖSTERGELER

	2000	2007	2008	2009
Nominal GSYİH (Gayrisafi Yurtiçi Hasıla) (milyar EUR)	5,5	11,1	12,6	12,3
Kişi Başına Düşen GSYİH (EUR)	1.660	2.896	3.287	3.193
Reel GSH Artış Oranı (%)	5,5	6,2	5,7	-2,9
İmalat Sanayi Büyüme Oranı (%)	8,8	10,0	9,2	-3,3
Ortalama Net Ücretler (EUR)	190	329	390	404
Yıllık Enflasyon Oranı %	4,8	4,9	7,4	-0,4
İşsizlik Oranı (%)	39,7	28,0	23,40	24,1
Döviz Rezervi	522	3,420	3,219	3,176
Toplam Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı (milyon EUR)	159	1,628	701	452
Nüfus (milyon)	3,30	3,84	3,84	3,84
Dış Ticaret (milyon \$)				
İhracat	1.130	4.151	5.021	3.929
İthalat	3.894	9.720	12.188	8.778
İhracatın ithalatı karşılama oranı %	-	42,7	41,2	44,8
Türkiye ile Ticaret (milyon \$) (DTM İstatistikleri)				
Türkiye'ye İhracat	7.5	21,5	24,5	52.090
Türkiye'den İthalat	26.8	445,2	572,1	226.467

Kaynak: Bosna Hersek İstatistik Ajansı, Bosna Hersek Merkez Bankası, Bosna Hersek Yabancı Yatırım Destekleme Ajansı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dünya Bankası

3. ÜLKE HAKKINDA GENEL BİLGİLER

3.1. Ülkenin Kısa Tarihçesi

- 1366** : Osmanlıların Balkanlardaki ilk kazanımları.
1389 : Kosova Meydan Savaşı.
1463 : Bosna'nın Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilerek Rumeli Eyaletine bağlı bir sancak statüsüyle Osmanlı İmparatorluğu'na katılması.
1483 : Osmanlıların Hersek'i fethi.
1699 : Karlofça Anlaşması (Habsburg İmparatorluğu'nun Macaristan'ı ele geçirmesi).
1878 : Osmanlı-Rus savaşını takiben yapılan Berlin Anlaşması hükümleri uyarınca Bosna'nın Avusturya-Macaristan yönetimine bırakılması.
1908 : Bosna'nın Avusturya tarafından ilhakı.
1912-1913 : Balkan savaşları.
1914 : Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliaht prensi Franz Ferdinand ve eşinin Saraybosna'da Gavrilo Princip adlı bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi ve I. Dünya Savaşı'nın başlaması.
1918 : Bosna'nın I. Dünya Savaşı sonrası kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın bir parçası olması.
1921 : Kral Alexander'in iktidarı ve ülke adının Yugoslavya (Güney Slavların Ülkesi) olarak değiştirilmesi.
1941 : Bosna'nın Almanya tarafından ilan edilen "Bağımsız Hırvatistan"ın yönetimi altına girmesi.
1945 : Josip Broz Tito'nun Yugoslavya Federasyonu'nu kurması.
1948 : Tito ve Stalin arasındaki anlaşmazlık neticesinde Yugoslavya'nın Kominform'dan ihraç edilmesi.
1980 : Tito'nun ölümü.
1991 : Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılması.
1992 : Referandum akabinde Bosna Hersek'in bağımsızlık ilan etmesi (1 Mart 1992).
1993 : Boşnaklar ve Hırvatlar arasında çatışmaların başlaması.
1994 : Hırvatlar ve Boşnakların, aralarındaki çatışmaları sona erdiren anlaşmayı imzalamaları.
NATO'nun Bosnalı Sırlara geri çekilmeleri hususunda ultimatosu.
1995 : 14 Aralık'ta Paris'te "Dayton Barış Anlaşması"nın imzalanması ve Bosna-Hersek Devletinin kurulması.
1996 : Dayton Barış Anlaşması'nın sivil yönlerini uygulamakla yükümlü Yüksek Temsilcilik Ofisi'nin (OHR-Office of High Representative) faaliyete geçmesi. Bosna-Hersek'in ilk üçlü Başkanlık Konseyi üyelerinin seçimle göreve gelmesi: Alija İzetbegovic (Boşnak üye), Kresimir Zubak (Hırvat üye), Momcilo Krajsnik (Sırp üye).

3.2. Siyasi ve İdari Durum

Önemli siyasi partiler: Demokratik Eylem Partisi (SDA), BiH Hırvat Demokratik Birlik Partisi (HDZ BiH), HDZ 1990, Sosyal Demokratik Partisi (SDP) Sırp Demokratik Partisi (SDS), Demokratik İlerleme Partisi (PDP), BiH İçin Parti (S BiH) ve Bağımsız Sosyal Demokratlar Birliği (SNSD) olarak sıralanabilir. BH Temsilciler Meclisi üçte ikisi Federasyon, üçte biri RS'ten seçilen milletvekillerinden oluşmaktadır. Halklar Meclisi'nde her halktan 5 temsilci bulunmaktadır. Parlamento'nun altında devlet düzeyinde görev yapan 9 Bakan ve Başbakanın oluşturduğu Bakanlar Konseyi görev yapmaktadır. Ayrıca her iki entitenin ayrı yasama organları ve hükümetleri bulunmaktadır. Diğer taraftan, Bosna Hersek Federasyonu'nu oluşturan Kantonların ayrı yasama organları ve hükümetleri kantonlar düzeyinde yasama ve yürütme görevlerini icra etmektedir.

Bosna Hersek'deki çok katmanlı idari yapıda, daha önce entite hükümetlerinin düzenleme yetkisinde olan bir çok konu, devlet düzeyinde oluşturulan Bakanlıklara ve/veya devlet düzeyinde düzenleme yapmaya yetkili kuruluşlara devredilerek kamu yönetiminde etkinlik sağlanmaya çalışılmaktadır.

1 Kasım 2006'da yapılan seçimlerin ardından Hükümet Ocak 2007 tarihinde kurulmuştur. Başkanlık (Presidency) divanında başkanlık görevi belirli aralıklarla üyeler arasında devredilmekte olup, Başkanlık Divanında (Başkan) Haris Silajdzic (Boşnak), Zeljko Komsic (Hırvat), ve Nebojsa Radmanovic (Sırp) görev yapmaktadırlar. Bakanlar Kurulu Başkanı olarak Nikola Spiric (Sırp) seçilmiştir.

AB ile üyelik öncesi İstikrar ve İşbirliği Anlaşması 2007 yılı Aralık ayında imzalanmıştır. Söz konusu Anlaşma kapsamında, AB'den Bosna Hersek'e ihraç edilen tarım harici ürünlerde vergi oranları 2009 yılından itibaren sıfırlanmıştır. Bu durumun özellikle sanayi ürünleri ihraç eden ihracatçılarımıza rekabet dezavantajı getirmesi olasılığı bulunduğu değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan, 2007 yılından bu yana, ekonomik reformların hızı kesilmiş olup, bu durum 2007, 2008 ve 2009'in reformlar açısından kayıp bir yıl olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır. Ülkede anayasa değişiklikleri konusunda ciddi tartışmaların ardından, anayasa değişikliği taslağı Parlemanto'dan dönmüş, bu noktadan sonra idari ve siyasi yapı önemli kararlar üretmemeye noktasına gelmiştir.

Bosna Hersek'in temel ekonomik göstergeler açısından riskinin (enflasyon, büyüme oranları, faiz vs) yüksek olmadığı değerlendirilmekte olup, yatırım ve ticaret bakımından idari yapının insiyatifine büyük ölçüde ihtiyaç duymayan firmaların bu konudaki çalışmalarına ara vermemesi tavsiye edilmektedir. Zira, Bosna Hersek de dahil olmak üzere, Batı Balkanlar bölgesinde bulunan ülkelerin, Avrupa Birliği'ne giriş süreci çerçevesinde, ılımlı büyüme oranlarını büyük ölçüde kesintisiz olarak sürdüreceği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, ticaret boşluk sevmez tezinden hareketle, ülkemiz firmaları tarafından özellikle ticarete doldurulmayan boşluğun başka ülkelerin firmaları tarafından doldurulacağı ve ilk gelenin her zaman avantajlı olacağı dikkate alındığında, firmalarımızın özellikle ticarete sürdürülebilir pazar paylarını elde etmeleri açısından hızlı hareket etmeleri gerektiği düşünülmektedir.

Yatırımlar açısından ise, ülkedeki siyasi kilitlenme ve küresel krizin bölgede de etkili olması nedenleriyle, önemli yatırım kararlarının bekle – izle durumunda olmasının yararlı olacağı, ancak, özellikle enerji ve altyapı yatırımları ile ilgilenen firmalarımız faaliyete geçebilirler.

3.3. Coğrafi Bilgiler ve Nüfus

3.3.1. Coğrafi Konumu, Yer Şekilleri, Akarsular ve Göller, İklim-Bitki Örtüsü

Bosna-Hersek Avrupa kıtasının güneydoğu, Balkan yarımadasının ise kuzey köşesinde yer almaktadır. Bosna-Hersek Neretva nehrinin denize döküldüğü mevkide 20 km'lik bir toprak parçasıyla denize ulaşır, ancak bu bölgede ticari limanı yoktur. (Denize çıkışı ağırlıklı olarak Hırvatistan'daki Ploče limanı üzerinden gerçekleşmektedir.) Toplam yüzölçümü 51.197 km² olan Bosna-Hersek, Bosna Hersek Federasyonu (Federasyon) ve Republika Srpska (RS) olmak üzere iki Entiteden oluşmaktadır. Republika Srpska'nın yüzölçümü 24.840 km² (%48.52), Bosna-Hersek Federasyonu'nun yüzölçümü ise 26.345 km²'dir (%51.46). Ayrıca, 12 km²'lik özerk yönetim altında bulunan Brcko Bölgesi vardır (% 0.02). Üçgen biçiminde dağlık bir araziden oluşan Bosna-Hersek'in kuzey, batısı ve güneyinde Hırvatistan, doğusunda ve güneydoğusunda Sırbistan ve Karadağ yer almaktadır.

Bosna-Hersek'in güneybatı kesiminde ve yalnızca Neretva vadisinde Akdeniz iklimi görülür. Bu bölgelerde meyve bahçeleri, bağlar ve sebzeçilik yapılan alanlar bulunmaktadır. Hayvancılık ise ülkenin tümünde yapılmaktadır. Bosna-Hersek'in iç kesimlerinde ise karasal iklim hakimdir.

En sıcak ay temmuz (18-23 °C), en soğuk ay ise aralıktır (0-2 °C). En yağışlı ay haziran (ortalama 110-115 mm yağış) en kurak ay ise aralıktır (ortalama 20-70 mm yağış).

3.3.2. Nüfus

En son 1991 yılında yapılan sayımda 4.4 milyon olan ülke nüfusunun savaş nedeniyle ve başka ülkelere gitme nedeniyle azalmıştır. Bosna Hersek İstatistik Ajansı tarafından son yapılan tahminler nüfusun 3.9 milyon olduğu şeklinde değerlendirilmektedir. Ülkede 1991 yılından bu yana nüfus sayımı yapılmadığından ve savaş ve göç nedeniyle önemli değişiklikler olduğundan, kesin bilgilere ulaşmak mümkün bulunmamaktadır. İlk defa savaş sonrası ülkede nüfus sayımının önümüzdeki yıl yapılması için çalışmalar başlamıştır. Aşağıda tahmini olarak etnik kimliklerin toplam nüfus içindeki oranı yer almaktadır.

Boşnak (Müslüman)	: % 50
Sırp (Ortodoks)	: % 32
Hırvat (Katolik)	: % 15
Diğerleri	: % 3

Önemli şehirlerin nüfusu¹:

Saraybosna	: 526.000
Banja Luka	: 195.000
Zenica	: 146.000
Tuzla	: 132.000
Mostar	: 126.000
Prijedor	: 112.000

¹ 1991 yılında yapılan sayıma göre. Savaşın sona ermesinden sonra şehirlerin nüfusunun önemli ölçüde arttığı tahmin edilmektedir.

4. GENEL EKONOMİK DURUM

4.1. Genel durum

Bosna Hersek savaştan önce gelişmiş bir sanayi altyapısına sahip olup, ülkenin gelir ve istihdamının yaklaşık yarısı 10 firma tarafından sağlanmaktaydı. Bu yıllarda ağır sanayi, özellikle de metalurji ve kimya sanayileri, sanayi üretiminin önemli bir kısmını oluşturmakta olup, üretimin büyük kısmı iç pazara dönük idi. Savaş nedeniyle, mevcut üretim kapasitesi ve altyapısı hasara uğramıştır. Altyapının önemli ölçüde ayağa kaldırıldığını söylemek mümkündür. Sınai kapasiteler ise, bir kısmı devlet tarafından yeniden işletilmeye açılmış, bir kısmı özelleştirilmiş, bir kısmı ise kapatılmıştır. Halihazırda özelleştirme kapsamında çok küçük veya çok büyük özelleştirmeler bulunmaktadır. Büyük özelleştirmeler arasında BH Telekom, Mostar Alüminyum (ihale açılmış, sonuçlanmış, ancak elektrik tedarik fiyatı yüzünden anlaşma sağlanamamıştır), termik santraller (2006 yazında şeffaflığı zaman zaman tartışılır bir şekilde ihale açılmış, sonuçlanmış, ancak, parlamantoda onaylanmamıştır. Yeni bir ihale açılması güçlü olasılık olarak görülmektedir) ve bazı hidroelektrik santrallerdir. 2009 yılında sonuçlanan BH Airlines ihalesini THY kazanmış ve BH Airlines'ın %49 hissesini satın alarak “yönetici ortak” olmuştur.

2003-2009 yıllarındaki ekonomik performanstaki iyileşme, büyüme ve milli gelir rakamlarına yansımakla beraber, cari açık, işsizlik ve düşük gelir düzeyi önemli ekonomik sorunlar olmaya devam etmektedir. Dünyada görülen küresel ekonomik kriz 2009 yılı başından itibaren Bosna Hersek'te hissedilmeye başlanmıştır. Milli gelirin önemli bir bölümünü oluşturan hizmetler sektöründeki üretim ağırlıklı olarak savunma ve kamu yönetimine dayanmakta olup, üretken hizmetlerin payı oldukça düşüktür.

Özel ve kamusal tüketim ise savaş sonrasında önemli ölçüde artmıştır. Yatırımlar ise genelde nispeten düşük düzeylerde seyretmiş olup, gerçekleştirilenler de büyük ölçüde yabancı sermaye tarafından finanse edilmiştir. Yabancı yardımların düşmesi ile birlikte, üretimin ve özellikle ihracatın artırılabilmesi için, doğrudan yabancı yatırıma ihtiyaç duyulmaktadır.

Diğer taraftan, yüksek kamusal harcamalar nedeniyle, 1998-2000 yılları arasında GSYİH'nin %9'u civarında olan bütçe açıkları ve GSYİH'nin %66'sına varan kamu harcamalarının daraltılması amacıyla, 2000-2005 yılları arasında her iki entite tarafından IMF ile birlikte İstikrar Programları uygulanmış olup, bu çerçevede kamu harcamaları GSYİH'nin yaklaşık %50'sinin altına gerilemiştir. Ancak, bu oran, bölge ortalaması olan %40'ın üzerinde bulunmaktadır.

Ülkenin ihracat dışında diğer döviz kazandırıcı önemli gelir kaynakları arasında, barış süreci çerçevesinde ülkede bulunan yabancılar tarafından yapılan harcamalar ve yurtdışında çalışan vatandaşlar tarafından gönderilen gelirler olduğu belirtilmektedir. Ülkede bulunan yabancıların sayısının zamanla azalması nedeniyle, bu gelir kaynağının da azalmakta olduğu tahmin edilmektedir. Yurtdışında çalışan vatandaşların gönderdiği gelirlerin ise yaklaşık 1.8 milyar dolar olduğu ifade edilmektedir.

Öte yandan, 01.01.2006 tarihinden itibaren Bosna Hersek'te tek vergi sistemine geçilmiş olup, daha önce iki entitede farklı oranlarda uygulanan ‘satış’ ve ‘hizmet’ vergileri kaldırılmış, bunların yerine Katma Değer Vergisi uygulamasına başlanmıştır. Halen Bosna Hersek'te tek oranlı Katma Değer Vergisi sistemi uygulanmaktadır. Her ürün ve hizmet için

bu oran % 17 dir. Bazı sektörlerde istisnalar/indirimler talep edilmiş ancak şimdiye kadar herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

Savaş sırasında her iki entitede de yaşanan hiperenflasyon nedeniyle, parasal istikrar önemli bir hedef olmuştur. Bu çerçevede, Temmuz 1998 tarihinde Konvertable Mark'a geçilmiş olup, bu yeni para birimi, Dayton Barış Anlaşması gereğince 'para kurulu - currency board' kuralları altında yönetilmeye başlamıştır. Bu kurallar ve düzen Merkez Bankası tarafından sıkı bir şekilde kontrol edilmektedir.

Diğer taraftan, 1999 yılından bu yana Bosna Hersek Dünya Ticaret Örgütü'nde gözlemci statüye haiz olup, tarife yapısını DTÖ kuralları ile uyumlu hale getirmeye çalışmaktadır. 2010 yılı sonunda Bosna Hersek'in DTÖ'ye üye olması muhtemeldir.

Bosna Hersek'in tarife yapısı daha çok libere bir görünüm sergilemekte olup, ortalama vergi oranı %7.6 civarındadır. Ayrıca, Bosna Hersek'in kısa bir zaman öncesine kadar 8 ülke ile (Hırvatistan, Makedonya, Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Moldova ve Arnavutluk) Serbest Ticaret Anlaşması bulunmakta olup, CEFTA'nın yürürlüğe girmesi ile birlikte Türkiye ile imzalanan hariç yürürlükten kalkmıştır. Diğer taraftan, 2006 yılında Sırbistan ve Hırvatistan ile yapılan STA'ların serbest ticareti öngören hükümleri başta et ve et ürünleri olmak üzere bazı ürünlerde askıya alınmıştır. Bosna Hersek, adigeçen ülkelerden et ve süt ürünlerini tercihli rejim kapsamında ve bu ülkeler tarafından uygulanan sübvansiyonlar nedeniyle yüksek miktarlarda ithal etmekten ve aynı ürünleri tarife dışı engeller nedeniyle ihraç edememe konusundaki şikayetlerini gündeme getirmiştir. Bu durum ve Sırbistan'ın tütün mamullerinde uyguladığı ithalatı sınırlayıcı politikalar nedeniyle, Bosna Hersek, son ana kadar bahsekonu Anlaşmayı imzalamada konusunda çekimser bir tutum takınmıştır.

Resmi rakamlara göre %23-28 civarlarında olan işsizlik oranında ekonominin ılımlı oranlarda büyümesi, firma yeniden yapılandırılmalarının beklenen hızda gerçekleşmemesi ve yüksek vergiler nedeniyle istihdamın kayıtdışı ekonomiye kayması nedeniyle, işsizlik rakamlarında uzun vadede önemli bir düşme beklenmemektedir. Kayıtdışı istihdamın ise emeklilik gibi konular nedeniyle orta ve uzun vadede önemli bir sosyal soruna neden olması beklenmektedir.

Bosna Hersek'de mali istikrar açısından en büyük tehdit, savaş öncesi para cinsinden açılan hesaplarda bulunan ve savaş sonrasında büyük ölçüde ödenmeyen borçlar ve savaş zararları ile ilgili talepler olarak sayılabilir.

Yakın zamanlarda yabancı sermayenin Bosna Hersek'e ilgisinde artış olmakla birlikte, savaşın olumsuz bazı etkilerinin hala devam etmesi ve eski Yugoslavya pazarının önemli ölçüde kaybedilmiş olması nedenleriyle, bu ilginin üretime dönüşmesinde sıkıntılar yaşanmaktadır. Ülkenin yeniden yapılandırılması kapsamında çeşitli kredi programları uygulamaya konulsa da, sözkonusu kredi programları küçük ve orta ölçekli firmaları genelde hedeflememiştir. Diğer taraftan, özellikle yabancı bankaların ülkede bankacılık sektörüne girmesi ile birlikte, sermaye arzında nispeten bir artış olsa da, bürokrasi, karmaşık hukuki altyapı, yasal yaptırımların zayıf olması ve bu nedenle sözleşme ile ilgili yaptırımların yerine getirilmesindeki sıkıntılar, sınıai üretimdeki artışı kısıtlamaktadır. Bosna Hersek'de bankacılık sektörünün verdiği krediler çoğunlukla tüketime yönelik olup, üretimin fonlanmasında finans kesiminin nispeten isteksiz davranması, üretimin artırılması önündeki engellerden birisini oluşturmaktadır (Bosna Hersek'de bankacılık sektöründe yabancı ağırlığı bulunmaktadır.). Bu olumsuzluğu aşmak için Bosna Hersek Kalkınma Bankası kurulması çalışmaları devam etmektedir.

Bosna Hersek ekonomisini değerlendirirken “*kayıt dışı*” ekonominin yüzdesinin oldukça yüksek olduğu gerçeğini de göz ardı etmemek gerekmektedir.

4.2. Tarım

RS’de bulunan Posavina bölgesi hariç olmak üzere, Bosna Hersek’in büyük bölümü dağlık arazi olup, tarımsal üretime elverişli değildir. Federasyon kısmında, başta Neretva nehri olmak üzere bazı nehirler üzerindeki küçük vadilerde ve Hersek bölgesinde yer alan Karst’da üretim yapılmaktadır. Savaştan önce 1.4 milyon ton hububat ve 150 bin ton civarında endüstriyel kullanım amaçlı tarımsal üretim gerçekleştirilmiş olup, son zamanlarda bu seviyenin yeniden yakalandığı tahmin edilmektedir. Tarımsal üretim, toplam üretimin %10’u civarındadır. RS’de tarımsal üretimin toplam üretim içindeki payının, Federasyona göre iki kat olduğu tahmin edilmektedir.

Meyve sebze üretimi, mikro klimalar sayesinde çeşitlilik arz etmekte olup, savaştan önce önemli ölçüde gelişmiş olan hayvancılık sektörü savaşta gerilemiş ve dış yardımlarla yeniden toparlanması amaçlanmaktadır.

Tarımsal üretimin gerçekleştiği araziler çoğunlukla özel araziler olup, küçük parçalı toprak sahipliği yaygındır. Tarımsal üretimin önündeki en önemli sorunlardan birisi, kadastro ve resmi kayıt sisteminin yetersiz olmasıdır.

Bosna Hersek’in %40’ı ormanlık olmasına karşılık, geçmişteki yasadışı kullanımdan kaynaklanan tahribat ve mayınlar yüzünden ormanlık arazinin bir kısmı kullanılamamaktadır. Savaştan önce ihracata yönelik bir sektör olan sözkonusu sektörde, kısmen düşük kalitedeki ağaç ve kısmen de modern makine ve teçhizatın olmaması nedeniyle katma değeri düşük üretim yapılmaktadır. 2003 yılında hükümet tarafından düşük katma değerli ürünler yerine yüksek katma değerli ürünlerin ihracatını teşvik amacıyla ihracatta konulan kısıtlamalar kaldırılmış ve halihazırda bu ürünlerin ihracatında herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır. Ancak, hammaddenin kamu kuruluşlarından alınması zorunluluğu bulunmaktadır.

Savaştan önce gelişme gösteren balıkçılık sektörü, savaştan sonra önemli ölçüde toparlanmıştır. Ülkede bulunan nehirler üzerinde balık tarımı yaygın olarak yapılmaktadır.

4.3. Sanayi

Savaş sırasında önemli derecede azalan sınaî üretim, savaşın sona ermesi ile birlikte 1996-1999 yılları arasında düşük seviyelerde başlamanın da etkisiyle, güçlü bir büyüme performansı sergilemiştir. Gıda ve içecekler sektörü, ülkede toplam sınaî üretimde önemli bir yer tutmakta olup, bahsekonu sektördeki büyümenin sınırlı kalmasının en önemli nedenleri olarak, özellikle Hırvatistan ve Sırbistan ile imzalanan Serbest Ticaret Anlaşmaları çerçevesinde, bu ülkelerden kaynaklanan ithalat ve AB’ye yeni üye olan ülkelerin AB mevzuatı çerçevesinde ticari engelleri Bosna Hersek gibi üçüncü ülkeler aleyhine yükseltmeleri olarak gösterilmektedir.

Genel olarak söylenebilir ki, Bosna Hersek’de savaş öncesi sınaî üretim yapısı ile savaş sonrası üretim yapısı farklılık arz etmektedir. Savaştan önce üretim metal işleme, makine üretimi, kimyasallar, ağaç işleme, gıda, tekstil ve deri sektörlerinde yoğunlaşmış iken, katma değeri nispeten yüksek bir görünüm arz eden bu yapı yerine üretim, gıda işleme, metal dışı ürünler ve mineraller, ağaç işleme ve temel metaller gibi daha düşük katma değerli sektörlerde yoğunlaşmıştır.

Üretim hem Federasyon'da hem de RS'de genel olarak büyük şehirlerde yoğunlaşmıştır (Federasyon'da Saraybosna, Mostar, Tuzla ve Zenica; RS'de Banja Luka, Modrica ve Bijeljina).

4.4. Enerji

Bosna Hersek elektrik hariç enerji ihtiyacının önemli bir kısmını ithalat yoluyla karşılamaktadır. Savaştan önce 13 hidroelektrik santrali toplam enerji ihtiyacının %40'ını, dört termoelektrik santrali ise kalanını karşılamaktaydı. 2000 yılında enerji üretimi savaş öncesi dönemin %80'ine ulaşmıştır.

Bosna Hersek'in doğalgaz ihtiyacının tamamı Sırbistan üzerinden gelmektedir. Mevcut doğalgaz boru hattı 190 km civarında olup, boru hattının yaygınlaştırılması konusunda çalışmalar devam etmektedir.

Diğer taraftan, RS Hükümeti tarafından 2006 yılı sonunda Bosanski Brod petrol rafinerisi, Modrica motor yağı fabrikası ve Petrol (petrol istasyonları) özelleştirilme yoluyla Rus Zarubezhneft'e satılmıştır. AB mevzuatına uyum çalışmaları çerçevesinde satılan petrol ürünleri içerisinde kükürt değerlerinin düşürülmesi öngörülmesine karşılık, Bosanski Brod rafinerisinde üretilen petrolün düşük kaliteli olması (kükürt içeriğinin fazla olması) nedeniyle bu konu uzun süre gündemi meşgul etmiştir.

Bosna Hersek'in ithalat kompozisyonu incelendiğinde, petrol ve petrol ürünlerinin önemli bir kalem oluşturduğu görülmektedir.

Diğer taraftan, Federasyon'da enerji şirketi Energopetrol'un %67'i Macar (MOL) ve Hırvat (INA) ortaklığına satılmıştır.

4.5. Ulaştırma ve Telekomünikasyon

Ulaştırma:

Demiryolu: Ülkenin savaştan önce (1992-1995) 1.030 km olan demiryolu, savaşta önemli ölçüde zarar görmüş olup, bu zararın bir kısmı uluslararası kuruluşların da yardımıyla bir ölçüde onarılmıştır. Ancak, demiryolunun taşımacılıkta daha etkin hale getirilmesi çalışmaları devam etmekte olup, 2006 yılında Avrupa Birliği ülke genelinde tek bir demiryolu yönetimini desteklediğini açıklamıştır.

Karayolu: Karayolu taşımacılığı, Bosna Hersek'de ulaşım altyapısının en önemli unsurunu teşkil etmekte olup, uzunluğu 22.600 km'dir (3.800 km anayol). Arazisinin büyük bölümünün dağlık olması nedeniyle, karayolu yapımı zor ve pahalıdır. Hırvatistan'ın Ploče limanı ile Bosna Hersek üzerinden Budapeşte ve Kiev üzerinden Kalaningrad'a ulaşacak olan Koridor V yolunun yapımı kısmen başlamıştır.

Bosna Hersek'de kuzeyden Bosanski Brod'dan başlayarak, batıda Bosna Hersek sınırının hemen yakınındaki Hırvatistan'ın Ploče limanında biten, nihai amacı Budapeşte'yi Ploče limanına bağlamak olan, yaklaşık 75 kilometresi tünel ve 33 kilometresi köprü olmak üzere 336 km uzunluğunda olması ve 3 milyar Euro'ya mal olması beklenen sözkonusu Koridor VC Otoyol Projesi, Bosna Hersek'in en büyük kalkınma projesi olarak tanımlanmaktadır.

Sözkonusu Proje'nin 2017 yılında tamamlanması öngörülmekte olup, Uygulama Projesi kısmı lotlar halinde Bosna Hersek, Hırvatistan, İspanyol ve İtalyan firmalarına verilmiştir.

Koridor VC Projesinin finansmanına Dünya Bankası ve EBRD gibi kurumların da katılması beklenmekte olup, özellikle inşa aşamasının nasıl finanse edileceği hususu açıklık kazanmamıştır. Ancak, Bosna Hersek'de ve uluslararası toplumda anılan Proje'nin hayata geçirilmesi konusunda önemli ölçüde kararlılık bulunmaktadır.

Su yolları: Bosna Hersek'in 20 km civarında denize çıkışı olmakla beraber (Neum), bu bölgede liman bulunmamaktadır. Ülke, Hırvatistan kıyısındaki Ploce limanını kullanmak durumunda olup, Hırvatistan ile Bosna Hersek arasında 1998 yılında adigeçen limanın kullanımı ile ilgili olarak yapılan Anlaşma onaylanmamıştır. Diğer taraftan, Sava nehri üzerinde Bosanska Gradiska, Bosanski Brod, Orasje ve Brcko limanları bulunmakta olup, en büyüğü Brcko'dır. Brcko limanı Temmuz 2006 tarihinde uluslararası liman statüsünü kazanmıştır. Tuna ve Sava nehirleri vasıtasıyla sözkonusu limandan Karadeniz'e çıkış mümkün bulunmaktadır.

Havayolu: Ülkede yirmiden fazla havalimanı bulunmakta olup, sadece Saraybosna, Tuzla, Banja Luka ve Mostar havalimanları ticari trafiğe açıktır. Ülkenin havayolu şirketi, Air Bosna, 2003 yılında iflas etmiş olup, 2005 yılında devlet desteği ile BH Airlines adı altında yeniden faaliyete başlamıştır. 2009 yılında THY BH Airlines'ın %49'luk hissesini satın alarak yönetici ortak olmuştur.

Telekomünikasyon:

Bosna Hersek telekomünikasyon altyapısı savaştan sonra en hızlı toparlanan sektörlerden birisi olmuştur. 2005 rakamlarına göre 969.000 sabit hat (her 100 kişiye 24.8 ortalama) bulunmakta olup, bu durum geçmişe göre önemli bir artışa işaret etmektedir. Bu artışın en önemli nedeni, EBRD (European Bank for Restructuring and Development) tarafından sponsorluk sağlanan yeniden yapılanma programıdır. 2005 yılında 1.6 mobil telefon hattı (her 100 kişiye 40 hat) bulunmaktadır. İnternet kullanan kişi sayısı ise 1.4 milyona ulaşmıştır.

Telekomünikasyon sektöründe genel olarak her üç etnik grubun kendi operatörü bulunduğu söylenebilir. (Hırvat: Eronet, Boşnak: BH Telekom ve Sırp: Telekom Sırske) Bunların en büyüğü BH Telekom olup, sözkonusu firma Federasyon Hükümeti'ne aittir. Eronet'in %49'u, Deutsche Telekom'a ait olan Hırvatistan sabit hat operatörü Croatia-T-HT firmasına aittir. RS hükümetine ait olan Telekom Sprske ise özelleştirme kapsamında Sırbistan'da yerleşik Telekom Srbija firmasına 646 milyon Euro (844 milyon ABD doları) karşılığında satılmıştır. Federasyon'a ait olan BH Telekom'un ise özelleştirme çalışmaları devam etmekte olup, yukarıda belirtilen Federasyon'da siyasi iradenin özelleştirmelere karşı genel tutumu nedeniyle, bu konudaki çalışmalar da yavaş ilerlemektedir.

4.6. Hizmetler

Basın:

Savaş nedeniyle önemli derecede sıkıntı yaşayan ve politize olan medyanın yeniden yapılanması konusu önem taşımaktadır. 2004 yılı itibariyle 7 günlük gazete, 12 tanesi kamu olmak üzere 30 televizyon kanalı bulunmaktadır. Saraybosna'da iki, Banja Luka ve Mostar'da ise birer haber ajansı bulunmaktadır.

Bankacılık²:

Federasyon'da Kasım 2008 itibariyle 32 banka bulunmakta olup, bunlardan 2 tanesi kamu mülkiyetindedir. Bankaların başlangıç sermayesinin %9'u devlet sermayesine, %13'ü yerli özel sermayeye ve %78'i yabancı özel sermayeye aittir. Bankalar verdiği kredilerin %70'i tüketim ve %24'ü ev alım amaçlı olup, %6 da esnaf, küçük ölçekli işletmeler ve tarım işletmelerine verilmiştir.

RS'da ise 10 banka olup, bankaların mülkiyet yapısı incelendiğinde ise, %99'un özel mülkiyete, %1'inin ise kamuya ait olduğu görülmektedir. Ayrıca mülkiyetin %87'si yabancı sermayeye, %13'ü yerli sermayeye aittir.

Perakende:

Savaş sonrasında perakendecilik sektörü önemli bir canlanma içerisine girerek, 2005 yılında GSYİH'nin %14'ünü üretir duruma gelmiştir. Savaş öncesinde devlet tarafından kontrol edilen büyük perakende şirketleri, savaş sonrasında sektörden çekilmek zorunda kalmışlar veya mevcut yerlerini özel sektör kuruluşlarına kiralamak zorunda kalmışlardır. Devlet teşebbüslerinin aksine, küçük işletmeler sektöre hakim duruma gelmişlerdir. Diğer taraftan, sektöre 2000 yılından bu yana özellikle Hırvat, İtalyan ve Sloven sermayesi girmiş olup, hipermarket düzeyinde perakendecilik büyük ölçüde bu gruplar tarafından kontrol edilmektedir.

4.7.Doğal Kaynaklar ve Madencilik

Bosna Hersek, eski Yugoslavya zamanında ülkedeki zengin maden rezervleri nedeniyle madencilik ve ağır sanayi alanlarında yoğunlaşmıştı. Dayton Barış Anlaşması ve Avrupa Birliği süreçleri çerçevesinde Batı Balkanlarda sağlanan istikrar ortamı, Balkanlar'da oluşması beklenen enerji arz açığı ile temel madenlerde son yıllarda yaşanan fiyat artışları, ülkedeki madencilik potansiyelinin kullanımının artırılması hususunu ekonomi gündeminin en önemli maddelerinden birisi haline getirmiştir.

Savaştan önce gelişmiş olan ve büyük ölçüde Yugoslavya ağır sanayisine dönük üretim yapan Bosna Hersek madencilik sektörü, savaş boyunca ve daha sonra izleyen ekonomik daralma ile paralel bir şekilde küçülmüş olup, pek çok ocak kapanmıştır. Özellikle 1999 yılında en önemli pazar olan Sırbistan ve Karadağ'da, Kosova nedeniyle yaşanan savaş nedeniyle daralma yaşansa da, sektör daha sonra toparlanmıştır. 2003 ve 2004 yıllarında Federasyon'da sırasıyla %4.6 ve %5.8'lik büyüme gerçekleşmiş olup, RS'de bu oran 2004 yılında %36 olarak gerçekleşmiştir.

Bosna Hersek'in, Ljubija (RS) ve Vares ve Jablanica'da (Federasyon) toplam 750 milyon ton demir cevheri rezervi olduğu tahmin edilmektedir. Savaştan önce 1.8 milyon ton demir üreten ve 20.000 kişi istihdam eden sektörün üretimi 2003 yılında 100.000 tona gerilemiştir.

1998 yılında Zenica Steelworks ve Kuwait Yatırım Otoritesi (KWA – Kuwaiti Investment Authority) ortaklığı ile BIH Steel kurulmuş olup, sözkonusu ortaklığın amacı 45 milyon dolar yatırım yaparak yılda 1 milyon ton üretime ulaşmak olarak belirlenmiştir. Daha sonra

---

² Daha fazla bilgi için <http://www.fba.ba/en/> ve http://www.abrs.ba/index_eng.htm web sayfalarına bakınız.

sözkonusu ortaklıktaki devlet payı dünyanın en büyük çelik üreticilerinden Mittal Steel tarafından (LNM Holding) satılmış olup, üretim hedefi zamanla 1.5 milyon tona ve yatırım hedefi ise bölgeye yapılacak yatırımlar da dahil olmak üzere 420 milyon dolara çıkmıştır.

Çinko ve kurşun rezervlerinin ise 11.7 milyon ton civarında olduğu tahmin edilmekte olup, bu rezervler Federasyon'da Vares ve Olova'da, RS'de ise Srebrenica'dadır. 2004 yılında RS Hükümeti Srebrenica'daki SASE'nin kurşun ve çinko madenleri yönetim hakkını beş yıllığına Rus Juruzal Zoloto'ya devretmiştir. Ayrıca, ülkenin çeşitli yerlerine dağılmış durumda düşük kaliteli boksit madenleri bulunmaktadır.

Madencilik konusunda ülkeyi oluşturan iki entitede farklı politikalar uygulanmaktadır. RS tarafında açılan ve sonuçlandırılan iki termoelektrik santrali ihalesinin şeffaflığı konusu ulusal ve uluslararası kamuoyunda sık sık gündeme getirilmektedir. Federasyon'da ise termoelektrik santraller konusundaki kararların Federasyon yönetimi düzeyinde alındığı, ancak, diğer madenlerde Kanton düzeyinde karar alındığı görülmektedir.

Termoelektrik santraller konusunda 2006 yılında açılan ihale sonucunda mevcut termoelektrik santrallerde yeni yatırımlar yapılması için stratejik ortaklar belirlenmiş, ancak, ihale prosedürü konusunda bazı tereddütler nedeniyle, nihai karar Federasyon Parlemantosundan geçmemiştir. Sözkonusu ihalenin yenilenmesi veya ihale prosedürünün değiştirilmesinin yüksek olasılık olduğu değerlendirilmektedir. Ülkenin termo ve hidroelektrik enerji kapasitesinin yüksek olduğu dikkate alındığında, ülkemiz firmalarının bu konuda daha aktif olması yönünde çaba gösterilmesinin önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan, Alüminij Mostar, savaştan sonra hızla toparlanarak, savaştan önce olduğu gibi savaştan sonra da ülkenin en büyük ihracatçısı (250 – 300 milyon Euro civarında ihracat) olmuştur. İhracatının büyük bir kısmı Hırvatistan ve İsviçre'ye gerçekleştirilmektedir. Sözkonusu tesisin özelleştirilmesi için açılan ihalede en yüksek teklifi İsviçre'de yerleşik GLENCORE firması vermiş, ancak, Federasyon Hükümeti ile elektrik fiyatı ve çevre koruma ile ilgili talepler konusunda anlaşamadığı için, sözkonusu ihale görüşmeleri devam etmektedir.

Diğer taraftan, Birac Alumina da (alüminyum hammaddesi üretmektedir) 2003 yılında üretime başlamıştır.

Ülkede ayrıca tuz, barit, kireç ve kalay madenleri bulunmaktadır. Tuzla'da bulunan ve soda üretiminde bulunan Soda-So Lukavac üretim tesisleri, 2006 yılında Şişecam iştiraki olan Soda Sanayi tarafından alınmıştır.

Turizm:

Bosna Hersek, özellikle kış sporları, kaplıca turizmi, avcılık ve doğa sporları açısından potansiyele sahiptir. Ayrıca ülkenin Adriyatik denizine 20 km'lik sahili bulunmakta olup, bu sahilde çeşitli tesisler bulunmaktadır. Savaştan önce belirli bir seviyeye gelmiş olan sektör, savaştan sonra ülkenin güvenli olmayan bir yer olarak algılanması ve yol ve turistik tesisler gibi altyapı yatırımlarının yetersiz kalması nedenleriyle, önemli bir sıçrama gerçekleştirememiştir. Hükümet, turizmi stratejik sektör olarak belirlemiş olup, tanıtımını aktif bir şekilde yapma gayreti içindedir.

Bilindiği üzere, Bosna Hersek 1984 yılında Kış Olimpiyatlarına ev sahipliği yapmış olup, Saraybosna Havalimanı'nın her iki kış sporları merkezine (Bjelasnica ve Jahorina) yarım saat

uzaklıkta olması nedeniyle Saraybosna kış sporları açısından cazibe merkezi olarak öne çıkmaktadır. Ancak, sözkonusu merkezlerde konut amaçlı binaların fazla olmaması, otel kapasitesinin sınırlı olması ve küresel ısınma nedeniyle sezonun kısılması gibi nedenlerle, sözkonusu potansiyelden yararlanılamamaktadır. Müşavirliğimizce, ülkemizden Saraybosna'da kış sporları tesisleri ile ilgilenen yatırımcılara, bu konudaki kararlarını dikkatlice vermeleri, zira küresel ısınma nedeniyle sezonun oldukça kısaldığı yönünde tavsiye verilmektedir.

İnşaat:

Savaştan sonra yeniden yapım ve onarım çalışmaları çerçevesinde talebin artması öngörülse de, 2004 yılında IMF tarafından yapılan tahminlere göre sektörün GSMH'ya katkısı %6 civarındadır. Ancak, büyük enerji altyapısı ve yol ihalelerinin sonuçlanması sonrasında ve kredi imkanlarına daha kolay ulaşım imkanları ile konut talebinin artması sonucunda, sektöre yönelik talepte bir genişleme beklenmektedir.

5. EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLER

5.1. Genel Durum

Bosna Hersek, ekonomide önemli bir yapısal değişim geçirmektedir. Serbest piyasa ekonomisinin sağlıklı olarak işlemesi için gerekli olan kurumlar özellikle Avrupa Birliği ve ABD'nin teknik ve finansal desteği ve yardımı ile kurulurken, diğer yandan savaşın yol açtığı tahribat onarılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca, etnik kimlikler arasındaki ilişkilerin yeniden oturması zaman almakta olup, bu da devlet yönetiminde ve bürokraside zaman zaman sıkıntılara neden olmaktadır.

2000 – 2004 yılları arasında IMF ile imzalanan stand-by düzenlemeleri çerçevesinde, mali yapı önemli ölçüde konsolide edilmiş ve 2000 yılında GSMH'nin %64'üne ulaşan kamu harcamaları %48'e çekilmiştir. Ancak, ekonominin %40'ına ulaştığı tahmin edilen kayıtdışı ekonominin de katılmasıyla bu oranın %30'lara düştüğü değerlendirilmektedir. 2004 yılında IMF ile görüşmeler askıya alınmış olup, 2006 yılı ortalarında yeni bir stand-by anlaşması için yapılan görüşmeler sonuçsuz kalmıştır.

Bosna Hersek'in mali sorunlarından bir diğeri de, GSMH'nin %50'sine ulaştığı tahmin edilen savaş sonrasında yabancı para cinsinden mevduatlar ve savaş zararları ile ilgili taleplerin bütçe üzerindeki potansiyel yüküdür.

1 Ocak 2006 tarihi itibarıyla, daha önce entite düzeyinde gerçekleştirilen KDV gelirlerinin toplanması, Dolaylı Gelir İdaresi'ne (ITA) geçmiştir. KDV oranı bütün ürünlerde %17'dir.

Diğer taraftan, kısa ve orta vadede dış yardımların zaman içinde azalması ve Bosna Hersek'de barışın ve düzenin tesis edilmesi için uluslararası kuruluşlardan ve diğer ülkelerden gelen temsilci sayısının ve dolayısıyla bunların ekonomiye yaptıkları katkının düşmesinin, Bosna Hersek ekonomisi açısından olumsuzluk yarattığı belirtilmekle birlikte, son zamanlarda sağlanan üretim artışının sözkonusu olumsuzluğu azalttığı değerlendirilmektedir.

Öte yandan, özellikle tarım ürünlerinde korumacılık talepleri zaman zaman yüksek sesle dile getirilmesine karşılık, bazı sınırlı etkili önlemler dışında, bu taleplerin AB süreci nedeniyle genel bir içe kapanma ile sonuçlanması beklenmemektedir.

Savaşın önce ağırlıklı olarak devlet mülkiyetinde olan veya yönlendirilen üretim altyapısının özelleştirme veya iflaslar yoluyla özel mülkiyete geçmesi süreci çerçevesinde, önemli sayıda işletme satılmıştır. Ancak, hala satışı yürütülen veya çalışmaları devam eden az sayıda da olsa işletmeler bulunmaktadır.

Bosna Hersek 2006 sonuna kadar 8 ülke ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalamış ve uygulamış olup, Aralık 2006'da imzalanan CEFTA Anlaşması ile (Bosna Hersek, Arnavutluk, Sırbistan, Karadağ, Moldova ve Kosovo, Hırvatistan ve Makedonya tarafından) ülkemiz ile imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması hariç olmak üzere diğerleri yürürlükten kalkmıştır. Daha önce CEFTA üyesi olan Romanya ve Bulgaristan ise AB üyeliği nedeniyle 1 Ocak 2007'de ayrılmıştır. Genişletilmiş CEFTA Anlaşması ile ikili ticaret anlaşmalarının yerine geçecek yeni ticaret kuralları belirlenmiştir. Ayrıca, kamu ihaleleri, fikri mülkiyet hakları, hizmet ticareti ve anlaşmazların hali ile ilgili bazı hükümler üzerinde de uzlaşmaya varılmıştır. CEFTA hükümleri uyarınca, üye ülkelerin uyguladığı, STA'larda bulunan ve özellikle tarım ürünlerinde uygulanan kısıtlamaların, CEFTA eklerinde yer alarak devam etmesi öngörülmektedir.

5.2. Sermaye Hareketleri

BOSNA HERSEK'E YAPILAN YATIRIMLAR HAKKINDA ÖZET BİLGİ

Sektörlere Göre Mayıs 1994-31.12.2009 Tarihleri Arasında Bosna Hersek'e Yapılan Kayıtlı Doğrudan Yatırımlar
(500.000 Euro Üzerindeki Yatırımlar)

SEKTÖR	YATIRIM MİKTARI					
	Mayıs 1994-31.12.2007	%	Mayıs 1994-31.12.2008	%	Mayıs 1994-31.12.2009	%
Üretim	1,603,396	48.4	1,673,805	46.4	1,806,247	46.9
Bankacılık	383,445	11.6	420,601	11.7	447,422	11.6
Hizmet	128,222	3.9	135,644	3.7	141,341	3.7
Ticaret	206,255	6.2	311,731	8.6	366,128	9.5
Ulaştırma	766,138	23.1	768,220	21.3	785,224	20.4
Turizm	31,253	0.9	34,395	1	40,290	1.1
Diğer (500.000 Euro'ya kadar)	194,178	5.9	263,850	7.3	263,434	6.8
TOPLAM:	3,312,888	100.0	3,608,247	100.0	3,850,086	100.0

2009 yılında en çok yatırım yapan ülkeler:

Sıra No	Ülke	Milyon Euro	%
1	Türkiye	94.9	31.0%
2	Avusturya	46.1	15.1%
3	Hırvatistan	38.0	12.4%
4	Sırbistan	31.9	10.4%
5	Slovenya	30.7	10.0%
6	İtalya	9.8	3.2%
7	Polonya	8.2	2.7%
8	Kıbrıs	8.0	2.6%
9	Karadağ	6.0	2.0%

1994-31.12.2009 Tarihleri Arasında Bosna Hersek'e Yapılan Kayıtlı Doğrudan Yatırımlar

Sıra No	Ülke	Miktar	% Pay
1	Sırbistan	857,162	22.3
2	Avusturya	499,071	13
3	Hırvatistan	468,874	12.2
4	Slovenya	439,731	11.4
5	İsviçre	270,596	7
6	Litvanya	252,427	6.6
7	Rusya	200,511	5.2
8	Almanya	151,592	3.9
9	Türkiye	129,778	3.4
10	İtalya	105,528	2.7
11	Hollanda	75,648	2
12	Diğer	399,168	10.3
T O P L A M :		3,850,086	

Kaynak: BiH Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler Bakanlığı

Mayıs 1994 ila 31.12.2009 yılları arasında Türkiye tarafından yapılan toplam doğrudan yatırım miktarı **129.777.639 Euro'** dur.

2009 yılında 94,90 milyon Euro gibi yüksek bir yatırım miktarı gerçekleşmiştir. Bunlardan sermaye artırımını ile ilgili onlar "Natron-Hayat" 49,54 milyon Euro ile "Sisecam Soda Lukovac" 39,32 milyon Euro olup, THY B&H Airlines'ın %49'luk hissesini 4,7 milyon Euro ödeyerek satın almıştır.

2009 yılında Bosna Hersek'e Türkiye tarafından yapılan yatırımların %79,2'si üretim, %9,9'u bankacılık, %4,9'u ticaret, %3,6'sı ulaşım ve %2,4'ü diğer sektörlerde gerçekleştirilmiştir.

5.3. Dış Ticaret

5.3.1. Dış Ticaret Mevzuatı

Gümrük vergileri %0-15 arasında değişmektedir. İthalatta %1 gümrük harcı alınmaktadır. Gümrük vergileri ortalaması %6.5 düzeyindedir. Belirli bazı gıda ürünlerinde gümrük

vergilerinin yanısıra ithalatta aşağıda belirtilen prelevman vergileri de (excise taxes) bulunmaktadır.

Ürün Adı	Vergi Oranı
Petrol	0,30 KM/l + 0.15 KM/l (yol vergisi)
Dizel	0,30 KM/l + 0.15 KM/l (yol vergisi)
Benzin	0,35 KM/l + 0.15 KM/l (yol vergisi)
Kurşunsuz benzin	0,40 KM/l + 0.15 KM/l (yol vergisi)
Alkolsüz içecekler	0,30 KM/l
Bira	0.20 KM/l
Şarap	0.25 KM/l
Alkollü Diğer İçecekler	15 KM/l
Etil Alkol	15 KM/l
Kahve	1 KM/kg

Türkiye ile imzalanan STA'ya göre ülkemize Bosna Hersek'den ithal edilecek ürünlerden (bazı hayvancılık ürünleri hariç olmak üzere) gümrük vergisi alınmayacaktır. Diğer taraftan, ülkemizden Bosna Hersek'e ihraç edilen tüm ürünler gümrük vergisinden muafır.

Kurumlar vergisi, gelir vergisi ve KDV ile ilgili ayrıntılı açıklamalar için Ek: 6'ye bakınız.

5.3.2. İthalatta Alınan Tarife Dışı Vergiler:
Bulunmamaktadır.

5.3.3. Tarife Dışı Engeller:
Ülkemiz ihracatı açısından sıkıntı yaratacak tarife dışı engel bulunmamaktadır.

5.3.4. Anti-Damping Uygulamaları:
Bulunmamaktadır.

5.4. Dış Ticaret İstatistikleri

5.4.1. Başlıca Ükelere Göre Dış Ticaret

Bakınız Ek: 2 ve Ek 3.

5.4.2. Ülke Grupları veya Ekonomik Topluluklara Göre Dış Ticaret

Bosna Hersek dış ticaretinin yaklaşık yarısını AB ülkeleri ile gerçekleştirmektedir. Diğer taraftan, daha detaylı bir analiz yapıldığında, beş ülkenin (Hırvatistan, Almanya, Sırbistan, İtalya ve Slovenya) dış ticarete önemli bir pay aldığı görülmekte olup, Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmasının da etkisi ile artan ihracatı, sözkonusu yapıyı zorlamaktadır. Konuya aşağıda daha detaylı olarak değinilmiştir.

BÖLÜM II

1. TÜRKİYE İLE EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİN GELİŞİMİ

1.1. Ekonomik İlişkilerin Genel durumu

1.1.1. Ekonomik İlişkilerin Gelişimi

Bosna Hersek ile ticari ilişkilerimizin gelişiminde bu ülke ile imzalanan ve 1 Temmuz 2003 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren Serbest Ticaret Anlaşması önemli bir rol oynamakla birlikte, ülkemiz tarafından uygulanan ihracat teşviklerinin de bu gelişime katkısı büyük olmaktadır.

1.1.2. Yatırımlar ve Mali İşbirliği Alanındaki Gelişmeler

Bosna Hersek Yabancı Yatırım Ajansı (FIPA) tarafından ülkemizin Bosna Hersek'deki doğrudan yatırımı 2009 yılı sonu itibarıyla yaklaşık 130 milyon Euro olduğu açıklanmaktadır. FIPA açıklamasına göre Türkiye, doğrudan yabancı yatırım sıralamasında 9. sıradadır. Ülkemizin Bosna Hersek'deki önemli yatırımları Ziraat Bankası (ilk yabancı sermayeli yabancı banka), Natron Hayat (Türkiye'de Hayat Holding tarafından özelleştirme kapsamında alınmış olup, kraft kağıdı ve karton ambalaj üretmektedir) ve Şişecam Lukovac (soda üretimi), THY'nin BH Airlines ortaklığı önemli yatırımlarıdır. Diğer taraftan, ticari faaliyette bulunan yaklaşık 50 kadar firma bulunmaktadır.

1.2. Ticari İlişkilerin Genel Durumu

1.2.1. Ticari İlişkilerin Gelişimi

Bosna Hersek'e gerçekleşen ihracatımız, 2000 yılında 26.9 milyon dolardan, 2009 yılında 226 milyon dolara çıkmıştır. Bu artışın en önemli nedenleri arasında, Bosna Hersek ile ülkemiz arasında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması kapsamında, 2007 yılında ülkemiz ihraç ürünlerine uygulanan vergilerin sıfırlanması olduğu değerlendirilmektedir.

Bosna Hersek'in ithalat yapısı yıllar itibarıyla incelendiğinde, Bosna Hersek dış ticaretinin önemli bir kısmını beş ülke (Hırvatistan, Sırbistan, Almanya, İtalya ve Slovenya) ile gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu durumun en önemli nedenleri arasında, bu ülkelerin eski Yugoslavya zamanında sıkı ticari ve ekonomik ilişkilere sahip olması ve bu durumun azalmış olmakla beraber hala devam etmesi, Almanya ve İtalya'nın Balkanlar'a yönelik stratejileri çerçevesinde Bosna Hersek ile ticari ve ekonomik ilişkileri geliştirmek için çaba göstermeleri ve kaynak ayırmaları sayılabilir.

Bosna Hersek'in en önemli ihraç kalemleri arasında temel metaller, mobilya, motorlu araçlar (büyük ölçüde montaj), metalden eşya, ağaç ve ağaç ürünleri, deriden eşya ve gıda içecek sayılabilir. Bahsekonu ülkenin en önemli ithalat kalemleri arasında ise gıda ve içecek, petrol ve kömür, kimyasallar, makina ve ekipman ile motorlu araçlar sayılabilir.

1.2.2. İkili Anlaşma ve protokoller, KEK Toplantıları

<i>Anlaşma ve Protokoller</i>	<i>İmza Tarihi</i>	<i>Yürürlüğe Giriş Tarihi</i>
Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması	07 Kasım 1995	03 Ocak 1997
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	21 Ocak 1998	Halen yürürlüktedir.
Karayolu Taşımacılığı Anlaşması	21 Ocak 1998	Halen yürürlüktedir.
Serbest Ticaret Anlaşması	03 Temmuz 2002	01 Temmuz 2003
STA Anlaşmasına ilişkin EUR 1. Dolaşım Sertifikaları Yönetmeliği	15 Eylül 2003	Türkiye RG:15.Eylül.2003 /25230
Sosyal Güvenlik Sözleşmesi ve Sosyal Güvenlik Sözleşmesi'nin Uygulanmasına İlişkin İdari Anlaşma	27 Mayıs 2003	01 Eylül 2004
Gümrük İdarelerinin Karşılıklı Yardımlaşmasına Dair Anlaşma	03 Temmuz 2002	01 Ağustos 2004
Veterinerlik Alanında İşbirliği Protokolü	13 Aralık 2002	Türkiye RG: 23 Ocak 2003
Bitki Koruma ve Bitki Karantina Alanında İşbirliği Protokolü	13 Aralık 2002	Türkiye RG: 23 Ocak 2003
Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması	16 Şubat 2005	1 Ocak 2009
Hukuki ve Ticari Konularda Adli İşbirliği Anlaşması	-	BH RG: 28 Ekim 2005/10
Karma Ekonomik Komisyonu KEK II - Protokolü	22-24 Kasım 2004	24 Kasım 2004
Karma Ekonomik Komisyonu KEK III - Protokolü	14 Mayıs 2009	

1.3. Dış Ticaret İstatistikleri:

Ek 1, Ek 2, Ek 3, Ek 4 ve Ek 5'e bakınız.

1.4. Ticari İlişkilerde Bilinmesi Gerekli Genel Konular

1.4.1. Ticari Engeller (Sektörel):

İhracatımız açısından sıkıntı yaratacak sektörel ticari engel bulunmamaktadır.

1.4.2. KDV ve Diğer Vergiler

01.01.2006 tarihinden itibaren Bosna Hersek'te tek vergi sistemine geçilmiş olup, daha önce iki entitede farklı oranlarda uygulanan 'satış' ve 'hizmet' vergileri kaldırılmış, bunların yerine Katma Değer Vergisi uygulamasına başlanmıştır. KDV tüm sektörlerde %17 olarak uygulanmaktadır. Bazı sektörlerde istisnalar/indirimler talep edilmiş ancak şimdiye kadar sözkonusu uygulamada herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

Gelir ve kurumlar vergisi için Ek: 6'ya bakınız.

1.4.3. Ticari Yatırım Uygulamaları

Silah ve savunma sanayi sektörü ile doğrudan kamu güvenliğini ilgilendiren sektörlerde faaliyet gösterecek yabancı sermayeli şirketlerde yabancı sermaye miktarı % 49 aşamaz. Diğer sektörlerde herhangi bir sermaye sınırlaması yoktur.

Yabancı yatırımcı hüviyetindeki tüzel kişilikler şirket kayıt işlemlerinin tamamlanmasının akabinde, özel kişiler ise toplam 8 yıllık bir oturma sonrasında gayrimenkul alımına hak kazanmaktadırlar. Yabancı sermayeli şirketler kârlarını başka bir ülkeye serbestçe transfer edebilecekleri gibi yeni yatırımlarda da kullanabilirler.

Yatırım amaçlı gelen yabancı sermayeye ait mal ve ekipmanlar, rehabilitasyon ve onarım projeleri için getirilecek mal ve ekipmanlar, ihraç kaydıyla yapılan ithalat, yatırım amaçlı olarak getirilen komple tesis ve makina ithalatı, promosyon ve tanıtım amaçlı olarak getirilen ürünler, numuneler, mektup ve posta yolu ile gelen parsiyeller gümrük vergisinden muafır.

Çevre ve insan sağlığı için tehlikeli olabilecek malların ithalatı için yetkili Bakanlıklardan izin alınması gerekmektedir. Ayrıca, 7 yaşından eski kara taşıtlarının, 10 yıldan eski ağır kamyon ve otobüslerin ithalatı kanunla kısıtlanmıştır, ancak 'Euro 3' motoruna sahip araçlar yaş sınırına bakılmaksızın 1 Ocak 2011 tarihinden itibaren ithal edilebilecektir.

Sınırlı Ortaklıklar, minimum 1 sınırlı ortak, 1 genel ortak olmak üzere iki kişi tarafından kurulur. Sınırlı ortak bütün varlığıyla şirketin borçlarından sorumludur. Bir kişi tarafından karar esasına göre kurulan "d.o.o. şirketlerin" asgari sermayesi 2,000 KM'dir. Sınırsız Sorumlu Ortaklıklar, bir veya daha çok kişi tarafından kurulabilmektedir. Şirket bütün mal varlığıyla borçlulara karşı sorumludur. Asgari sermaye miktarı 50,000 KM'dir.

1.4.4. Serbest Bölgeler ve Mevzuatı

Serbest bölgelerde faaliyet gösteren işletmeler, emekle ilgili vergiler hariç diğer tüm vergilerden muafır. Her türlü mal serbest bölgelere gümrüksüz ithal edilebilmektedir. Ancak serbest bölgeden ihraç edilecek ürünlerin katma değerinde en az %50 oranında artış zorunludur.

1.4.4.1 Bosna Hersek' te Mevcut Serbest Bölgeler

"VOGOŠĆA" SERBEST BÖLGESİ

Toplam alan : 85,000 m²

Adres : Igmanska 36, 71 320 Vogošća
Tel : +387 33 434 534
Faks : +387 33 433 509
E-Mail : skoda-bh@bih.net.ba
Web : http://internet.ba/szona_vogosca/
İletişim : Zijad Kafedić

Konum

- Ana demiryoluna direk bağlantı:

Ploče – Saraybosna – Banja Luka – Zagreb/ Belgrad

- Anayola baęlantısı; (Corridor Vc): Budapeste- Osijek- Saraybosna-Mostar-Ploče
- Saraybosna havaalanına 10 km uzaklıkta
- Trans-Avrupa gaz ağına bağlantısı

"VISOKO" SERBEST BÖLGESİ

Toplam alan : 200,000 m²

Kullanışlı alan: 18,000 m²

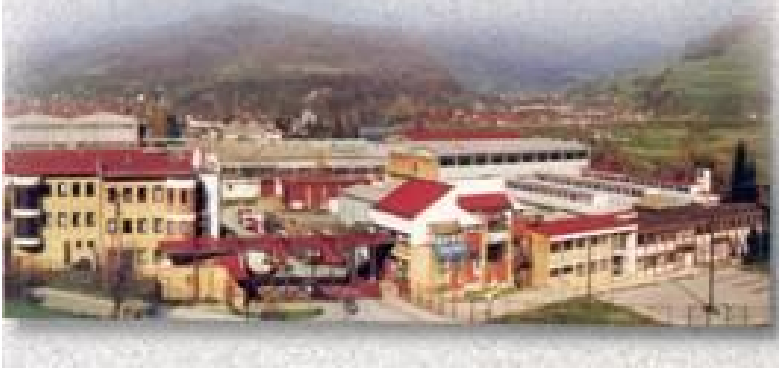
Adres : Kakanjska 4, 71 300 Visoko

Tel : +387 32 738 010

Faks : +387 32 738 010

Konum

- Yol bağlantısı: Oraşje-Doboj-Zenica-Saraybosna (Vc Corridor)
- Demiryolu baęlantısı: Zagreb, Belgrad -Vinkovci-Saraybosna-Ploče
- Saraybosna havaalanına 30 km uzaklıkta

"HERCEGOVINA-MOSTAR" SERBEST BÖLGESİ

Toplam alan : 435,633 m²

Adres : Rodoč bb, 88000 Mostar
Tel : +387 36 350 210
Faks : +387 36 350 221
E-Mail : sz.hercegovina@tel.net.ba
Müdür : Mr. Ante Vidaček
İletişim : Seka Babić

Konum

- Ana demiryoluna bağlantı: Budapeste–Saraybosna–Banja Luka–Zagreb/Belgrad
- Anayola bağlantı (Corridor Vc): Budapeste- Osijek- Saraybosna-Mostar-Ploče
- Mostar havaalanı
- Ploče limanına 60 km uzaklıkta (Adriyatik denizi)

BOSNA HERSEK'TE FAALİYET GÖSTEREN SERBEST BÖLGELERE İLİŞKİN GENEL DURUM – 2008 YILI

Bosna Hersek'te şu anda dört Serbest Bölge faaliyet göstermekte olup Serbest Bölgelerin isimleri ile buldukları şehir ve 2008 yılına ilişkin ticaret rakamları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

- 1.) Visoko Serbest Bölgesi - Visoko
- 2.) Vogosca Serbest Bölgesi - Saraybosna
- 3.) Hercegovina Serbest Bölgesi - Mostar
- 4.) Holc Serbest Bölgesi - Lukavac

	Serbest Bölge	S. Bölgelerin İTHALAT miktarı (KM)	S. Bölgeelere giren YERLİ MAL miktarı (KM)	S. Bölgelerin İHRACAT miktarı (KM)	Yerli pazara SATILAN mal Miktarı (KM)	S. Bölgelerde ÜRETİM miktarı (KM)	İthalat/İhracat Oranı %
1	Visoko	160.418.886,14	-	243.857.538,75	3.978.078,97	247.835.617,72	152,01%
2	Vogosca	282.287.060,72	1.620.521,72	132.750.914,79	169.837.635,07	132.750.914,79	47,03%
3	Hercegovina	50.597.006	108.330.409	49.064,274	41.190,119	90.254,393	54,36%
4	Holc	14.864.730,00	6.317.620,00	24.708.793,00	-	24.708.793,00	60,1%

	Serbest Bölge	S. Bölgelerin İTHALAT miktarı (Euro)	S. Bölgeelere giren YERLİ MAL miktarı (Euro)	S. Bölgelerin İHRACAT miktarı (Euro)	Yerli pazara SATILAN mal Miktarı (Euro)	S. Bölgelerde ÜRETİM miktarı (Euro)	İthalat/İhracat Oranı %
1	Visoko	82.020.874	-	124.682.379	2.033.959	126.716.339	152,01%
2	Vogosca	144.331.082	828.559	67.874.465	86.836.604	67.874.465	47,03%
3	Hercegovina	25.869.838	55.388.459	25.086	21.060	46.146	54,36%
4	Holc	7.600.216	3.230.148	12.633.405	-	12.633.405	60,1%

1.4.5. Perakende Piyasası

Perakende piyasasında büyük marketler özellikle yabancı sermayenin girişiyle birlikte yaygınlaşmakta olmasına karşılık, ülkede üretici – toptancı – perakendeci sistemi yaygın olarak dağıtım kanallarında ağırlığını korumaktadır. Büyük marketlerde yabancı sermaye ağırlığı bulunmakta ve firmalar, kendi ülkelerinden ithalat yapmayı tercih etmektedirler. Halkın büyük kesimi evlerine yakın bakkallardan ve küçük marketlerden alışveriş yapmak yerine her geçen gün daha fazla büyük marketlerden alışveriş yapma eğilimi içindedir. Büyük marketlere ürün satan Türk firmalar ile yapılan görüşmelerde, sözkonusu satışlarda kar marjının yüksek olmadığı, ancak, ürünün daha iyi tanıtılmasına katkı sağladığı belirtilmektedir.

1.5. Yıl İçinde Açılan Fuarlar

Yıl içinde irili ufaklı 45 kadar fuar açılmakta olup, bu fuarların çoğu bölgesel nitelikte ve nispeten küçük fuarlardır. Ülkede ihracatçılarımız açısından önem arz eden fuarlar aşağıda yer almaktadır

- Mostar Fuarı (Nisan) Mostar’da düzenlenen bir fuar olup, genel nitelikli bir fuardır.
- ZEPS: (Ekim) Zenica’da düzenlenen bir fuar olup, genel nitelikli bir fuardır.
- İnşaat ve Renovasyon Fuarı: (Mayıs) Saraybosna’da düzenlenen bir fuar olup, inşaat ve yapı sektörüne yöneliktir.
- INTERIO: Saraybosna’da düzenlenen sözkonusu Fuar, mobilya ve aksesuarları da dahil olmak üzere, ev içi ürünler konusunda ihtisaslaşmıştır.

1.6. Belli Başlı Kurumlar ile Ekonomik ve Ticari kuruluşlar

- Bosna Hersek Dış Ticaret Odası : www.komorabih.ba
- Bosna Hersek Federasyonu Ticaret Odası : www.kfbih.com
- Republika Srpska Ticaret Odası : www.komorars.ba
- Bosna Hersek İstatistik Kurumu (Ajansı) : www.bhas.ba
- Bosna Hersek Federasyonu İstatistik Kurumu : www.fzs.ba
- Bosna Hersek Yatırım Teşvik Kurumu (Ajansı) : www.fipa.gov.ba
- Bosna Hersek Federasyonu Özelleştirme Kurumu (Ajansı) : www.apf.com.ba
- Republika Srpska Özelleştirme Kurumu :

- Bosna Hersek Standartlar, Meteoroloji ve Entellektüel Mülkiyet Enstitüsü : www.basmp.gov.ba
- Bosna Hersek Federasyonu Hükümeti : www.fbihvlada.gov.ba
- Republika Srpska Hükümeti : www.vladars.net
- Bosna Hersek Dış İşleri Bakanlığı : www.mvp.gov.ba
- Bosna Hersek Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler Bakanlığı : www.mvteo.gov.ba
- Bosna Hersek Merkez Bankası : www.cbbh.ba
- Federasyon Haber Ajansı : www.fena.ba

1.7. Bosna Hersek'teki Türk Şirketleri

Ülkede yaklaşık 50 kadar Türk firması faaliyette bulunmaktadır. En büyük yatırımcılar arasında Ziraat Bankası, THY, Hayat Grubu ve Şişecam önde gelmektedir. Diğer taraftan Bosna Hersek'te Yunus Emre Kültür Merkezi ile kurucularının çoğunluğunun Türk girişimcisi olduğu iki üniversite ile bir kolej faaliyet göstermektedir.

2. SORUNLAR, GÖRÜŞLER VE ÖNERİLER

Yukarıda da belirtildiği gibi Bosna Hersek'te savaştan sonra üretim ağırlıklı olarak düşük katma değerli ürünler ile özellikle ihracatta hammadde üretimine doğru kaymıştır. Bu nedenle, Bosna Hersek'e ihracatımızda başta doğrudan tüketime yönelik ürünler olmak üzere hemen hemen tüm ürünlerde ihracat potansiyeli bulunmaktadır. İthalatta ise bazı tarım ürünleri, ağaç ve orman ürünleri, kimyasallar, oto yedek parça, savunma sanayi ile madencilik ürünlerinde ithalat imkanları bulunmaktadır.

KAYNAKÇA :

- Bosna Hersek Dış Ticaret Odası İstatistikleri
- Bosna Hersek İstatistik Enstitüsü İstatistikleri
- FIPA (BiH Yabancı Sermaye Tanıtım Ajansı)
- Dış Ticaret Müsteşarlığı İstatistikleri
- Bosnia Daily, Poenta d.o.o., Saraybosna, Çeşitli Sayılar
- B&H Business Daily, Poenta d.o.o., Saraybosna, Çeşitli Sayılar
- Bosnia and Hercegovina, Country Report, the Economist Intelligence Unit, Londra
- Bosna Hersek Federasyonu Bankacılık Ajansı Raporları
- Republika Srpska Bankacılık Ajansı Raporları
- Dünya Bankası İstatistikleri

EK: 1**Bosna Hersek'in sektörel dış ticaret istatistikleri**

(1000 ABD)

	2008		2009	
	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT
TARIM, AVCILIK VE ORMANCILIK	67.679	550.524	80.783	413.043
Tarım, Avcılık ve İlgili Hizmetler	30.940	534.200	42.725	407.417
Ormancilık ve İlgili Hizmetler	36.739	16.324	38.058	5.626
BALIKÇILIK	7.075	2.494	7.193	3.247
MADENCİLİK ve TAŞÇILIK	134.531	247.744	73.597	750.668
Kömür ve Turba Madenciliği	23.051	285.148	22.639	158.251
Ham Petrol ve Doğal Gaz Çıkarımı ile İlgili Hizmet Faaliyetleri	0	167.077	0	570.764
Madeni Cevher Madenciliği	64.321	25.218	31.980	2.707
Diğer Madencilik ve Taşçılık	30.110	22.115	18.978	18.946
İMALAT	4.552.341	10.972.090	3.441.615	7.513.202
Gıda ve İçecek	299.275	1.356.421	283.832	1.216.348
Tütün Ürünleri	6.163	106.631	11.941	92.651
Tekstil	65.605	353.412	69.295	305.983
Giyim Eşyası;Kürk Boyama ve Mamülleri	194.179	193.099	167.103	159.460
Deri, bavul, çanta, eyer ve ayakkabı v.b.	321.501	307.509	261.199	267.629
Ağaç ve ağaç ürünleri,mantar - mobilya hariç	330.267	141.978	238.688	101.958
Seluloz, kağıt ve kağıt ürünleri	93.616	225.981	101.402	195.871
Basım, Yayın ile Ses,Görüntü ve Bilgisayar Kayıtlarının Çoğaltımı	15.001	74.577	10.650	60.541
Kok, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nukleer yakıt	187.975	1.410.245	188.265	535.456
Kimyasallar ve Kimya Ürünleri	235.519	1.112.801	201.498	973.889
Kauçuk ve plastik ürünleri	94.781	420.338	78.906	346.885
Diğer metal dışı mineral ürünler	80.545	377.885	74.266	269.605
Temel metaller	1.029.200	1.027.064	537.655	481.814
Metalden ürünler - makina ve ekipman hariç	443.178	449.198	272.166	331.941
Makina ve ekipman	313.924	1.180.738	259.673	747.455
Ofis ekipmanları ve bilgisayar	7.713	172.172	4.334	116.890

Elektrikli makina ve teçhizat (başka yerde sınıflandırılmamış)	121.224	328.456	102.265	241.718
Radyo, TV ve iletişim ekipman ve araçları	6.103	276.870	5.274	169.247
Medikal, ölçüm ve optik ekipmanları ve saatler	16.796	183.577	16.533	134.830
Motorlu kara taşıtı,römörk ve yarı römörk	260.414	964.161	158.699	544.033
Diğer ulaşım araçları	71.668	69.774	34.888	42.365
Mobilya (Başka yerde sınıflandırılmamış imalat)	366.693	239.382	363.082	176.633
ELEKTRİK, GAZ,SU	273.396	125.629	324.239	68.229
DİĞER	3.096	33.475	1.792	24.944
TOPLAM	5.021.089	12.183.778	3.929.220	8.773.333
Kaynak: Bosna Hersek İstatistik Kurumu				

EK: 2

2009 YILI BOSNA HERSEK İHRACATINDA İLK 10 ÜLKE (1000 USD)

Sıra	Ülke	Ülkenin Toplam İthalatı	Genel İçindeki Payı (%)	Gıda ve Canlı Hayvan	İçecekler ve Tütün	Hammadde - yakıt hariç	Mineral yağlar, yakıtlar v.s.	Hayvansal ve bitkisel yağlar, mumlar	Kimyasallar	Üretim maddesine göre sınıflandırılmış ürünler	Makina ve ulaşım araçları	Diğer imalat sanayi	Diğer
1	Hırvatistan	670.790	17.1%	81.707	16.604	49.227	131.299	11.761	25.923	253.523	29.139	71.607	-
2	Almanya	577.898	14.7%	3.058	399	48.257	3.010	5.921	7.279	90.828	95.166	323.971	10
3	Sırbistan	526.774	13.4%	49.930	10.502	54.715	187.472	3.164	32.824	123.455	32.283	32.429	-
4	İtalya	499.007	12.7%	18.181	192	58.714	16.541	0	36.159	121.355	41.101	206.465	-
5	Slovenya	329.039	8.4%	9.874	1.305	43.285	4.770	3.225	5.743	54.207	154.480	51.925	225
6	Avusturya	231.169	5.9%	8.920	79	28.141	860	4.537	9.231	55.255	47.674	76.472	-
7	Karadağ	163.002	4.1%	10.888	4.397	26.692	48.939	435	6.102	45.066	9.505	10.979	-
8	İsviçre	80.582	2.1%	1.800	140	2.783	53.736	0	720	2.972	1.386	17.044	-
9	Fransa	77.754	2.0%	1.984	23	983	0	0	336	26.116	19.606	28.706	-
10	Macaristan	65.169	1.7%	1.717	0	12.407	10.121	21	3.628	21.369	11.587	4.319	-
	TOPLAM	3221.184	82.0%	188.059	33.641	325.204	456.748	29.064	127.945	794.146	441.927	823.917	325
	GENEL TOPLAM	3929.220	100,00										

Kaynak: Bosna Hersek İstatistik Kurumu

EK: 3

2009 YILINDA BOSNA HERSEK İTHALATINDA İLK 10 ÜLKE (1000 USD)

Sıra	Ülke	Ülkenin Toplam İhracatı	Genel İçindeki Payı (%)	Gıda ve Canlı Hayvan	İçecekler ve Tütün	Hammadde - gıda ve yakıt hariç	Mineral yağlar, yakıtlar v.s.	Hayvan sal ve bitkisel yağlar, mumlar	Kimyasallar	Üretim maddesine göre sınıflandırılmış ürünler	Makina ve ulaşım araçları	Diğer imalat sanayi	Diğer
1	Hırvatistan	1.316.917	15.0%	263.885	135.184	36.492	349.136	14.286	135.031	202.355	106.067	74.481	0
2	Almanya	991.332	11.3%	68.288	5.562	7.198	7.910	799	163.959	195.012	448.623	93.893	86
3	Sırbistan	911.103	10.4%	244.521	94.120	17.963	24.923	15.103	127.507	196.266	87.828	102.872	0
4	İtalya	882.394	10.1%	66.004	1.539	8.288	72.178	2.102	100.045	315.766	184.630	131.838	4
5	Rusya	614.465	7.0%	1.211	11	496	572.471	227	3.740	27.650	7.212	1.446	0
6	Slovenya	539.144	6.1%	46.847	17.339	6.716	25.473	375	120.713	145.377	115.771	60.526	5
7	Çin	395.811	4.5%	5.493	0	2.992	299	1	17.086	70.467	148.366	151.107	0
8	Avusturya	322.655	3.7%	33.189	8.065	10.423	6.167	334	73.054	99.611	57.974	34.038	0
9	Macaristan	285.052	3.2%	68.238	6.720	17.638	65.332	22.615	25.715	35.949	31.651	11.194	0
10	Türkiye	260.617	3.0%	37.964	209	1.409	6.860	750	21.817	64.374	58.526	68.687	21
	TOPLAM	6.519.490	74.3%	835.640	268.749	109.615	1.130.749	56.592	788.667	1.352.827	1.246.648	730.082	116
	GENEL TOPLAM	8.773.333	100,00										

Kaynak: Bosna Hersek İstatistik Kurumu

EK: 4 TÜRKİYE’İN 2009 YILINDA BOSNA HERSEK’E İHRACATINDA İLK 20 ÜRÜN

		2008	2009
		ABD \$	ABD \$
GTİP	ALTILI ADI		
392520	PLASTIKTEN KAPILAR, PENCERELER VB. ÇERÇEVELERİ, PERVAZLARI, KAPI ESİKLERİ	22,523,437	17,295,841
570242	SENTETİK/SUNI ELYAFTAN KADIFE SEKLİNDE DOKUNMUS HAZIR ESYA	9,055,473	7,843,553
070200	DOMATES (TAZE/SOGUTULMUS)	4,627,602	6,086,123
300490	TEDAVIDE/KORUNMADA KULLANILMAK ÜZERE HAZIRLANAN DİĞER İLAÇLAR	5,350,573	5,480,683
851660	DİĞER ELEKTRİKLI FIRINLAR, OCAKLAR, IZGARALAR VB.	7,862,809	4,424,994
841990	İSİ DEĞİSİKLİĞİ YÖNTEMİ İLE MADDELERİ İSLEMELİK İÇİN CİHAZLARIN AKSAM-PARÇALARI	817,656	4,350,015
481840	HİJYENİK HAVLULAR, TAMPONLAR, BEBEKLER İÇİN BEZLER VB.KAGITTAN	6,976,180	4,338,563
732219	DEMİR/ÇELİKTE RADYATÖR, AKSAM VE PARÇALARI	5,969,976	4,290,143
845011	TAM OTOMATİK ÇAMASIR YIKAMA MAKİNELERİ-KAPASİTESİ=<10 KG	9,196,629	3,716,366
852872	TELEVİZYON; DİĞERLERİ, RENKLİ OLANLAR	4,365,692	3,219,112
721049	DİĞER ÇİNKOLU DEMİR-ÇELİK, DİĞER (EN=>600MM.)	282,671	3,136,160
391620	VİNİL KLORÜR POLİMERLERİNDEN MONOFİL, ÇUBUK, PROFİLLER-ENİ KESİTİ >1MM	3,938,357	2,969,410
080550	LİMON VE TATLI LİMON (TAZE/KURUTULMUS)	1,989,177	2,952,510
870210	DİZEL/YARI DİZEL MOTORLU TOPLU YOLCU TAŞITLARI	8,860,231	2,946,236
610910	TİSÖRT, FANİLA, ATLET VS. GİYİM ESYASI; PAMUKTAN (ÖRME)	3,915,352	2,914,514
842211	EVLERDE KULLANILAN BULASIK YIKAMA MAKİNELERİ	4,088,188	2,679,717
180690	DİĞER ÇİKOLATA, KAKAO İÇEREN GIDA MÜSTAHZARLARI	3,274,717	2,655,224
170490	KAKAO İÇERMEYEN DİĞER SEKER MAMULLERİ	3,160,269	2,368,121
590310	POLİVİNİL KLORÜR İLE SIVANMIS, EMDİRİLMİS, KAPLANMIS MENSUCAT	2,467,500	2,342,301
610990	TİSÖRT, FANİLA, ATLET VS. GİYİM ESYASI; DİĞER MADDELERDEN (ÖRME)	2,708,858	2,107,527
TOPLAM		111,431,347	88,117,113

EK:5

TÜRKİYE'NİN 2009 YILINDA BOSNA HERSEK'DEN İTHALATINDA İLK 20 ÜRÜN

		2008	2009
		ABD \$	ABD \$
GTİP	ALTILI ADI		
080232	CEVİZ (KABUKSUZ)	3,123,186	11,866,000
480421	BEYAZLATILMAMIS KRAFT TORBA KAGIDI	677,113	7,092,051
720449	DİĞER DÖKÜNTÜ VE HURDALAR	0	6,087,513
283620	SODYUM KARBONAT	1,417,698	4,575,757
270400	TASKÖMÜRÜ, LİNYİT VE TURBDAN ELDE EDİLEN KOK/SÖMİKOK, KARNİ KÖMÜRÜ	4,770,509	2,401,440
100590	MISIR (DİĞER)	20,932	2,300,606
100190	BUGDAYLAR VE MAHLUT (DİĞER)	0	1,352,886
080212	BADEM (KABUKSUZ)	0	1,348,421
845521	SICAK HADDE MAKİNELERİ VE KOMBİNE HALDEKİ SICAK VE SOĞUK HADDE MAKİNELERİ	0	1,347,385
360300	FİTİLLER, İNFİLAK FİTİLLERİ, AĞIZ OTLARI/İNFİLAK KAPSÜLLERİ; ATEŞLEYİCİ MADDELER	136,811	1,153,610
281830	ALUMİNYUM HİDROKSİT	812,014	1,015,151
291714	MALEİK ANHİDRİT	0	989,536
410210	KOYUN VE KUZULARIN YÜNÜ ALINMAMIS HAM DERİLERİ	233,328	664,343
842860	TELEFERİKLER, TELESİYEJLER VE TELESKİLER; FÜNİKÜLERLER İÇİN ÇEKİS MEKANİZMALARI	0	659,403
851030	ELEKTRİKİ EPİLASYON CİHAZLARI	0	523,762
080231	CEVİZ (KABUKLU)	342,524	514,297
841330	İÇTEN YANMALI PİSTONLU MOTORLAR YAKIT, YAĞ/SOĞUTMA POMPALARI	963,730	462,034
480439	KRAFT KAGIT/KARTON (M2 =< 150 GR.) DİĞER	49,075	427,621
732310	DEMİR/ÇELİKTE YÜN, SÜNGER VE TEMİZLEME/PARLATMA İÇİN EŞYA, EL DİVEN VB	0	397,534
640391	AYAKKABI; BİLEĞİ KAPATAN DİĞER YÜZÜ DERİ AYAKKABI	353,815	360,089
Toplam		12,900,735	45,539,439

EK: 6

BOSNA HERSEK'DE VERGİ DÜZENLEMELERİ

1 Ocak 2008 tarihinden itibaren, yabancı yatırımcılara tanınmış olan 5 yıl boyunca kurumlar vergisi muafiyeti kaldırılmıştır. Daha önce kurulmuş şirketler, bu muafiyetten önceki mevzuatta belirtilen sürelerde ve şartlarda yararlanmaya devam edeceklerdir. Diğer taraftan, yeni Kanun uyarınca, kurumlar vergisi oranı tüm entitelerde %10 olarak belirlenmiştir.

Ancak, sözkonusu mevzuat uyarınca, aşağıdaki durumlarda Federasyon'da yerleşik firmalar Kurumlar Vergisi ödememektedir:

- Firmanın toplam gelirinin %30'unun ihracattan sağlanması durumunda,
- Firmanın beş yıl boyunca 20 milyon KM (ilk yıl 4 milyon KM) yatırım yapması durumunda,
- Kanun'da belirtilen şartlar dahilinde firmada sakat veya engelli çalıştırması durumunda.

Diğer taraftan, gümrük vergileri ise tüm entitelerde aynı düzeydedir.

Katma Değer Vergisi ise 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren tüm ürünlerde %17 olarak belirlenmiştir.

Stopaj vergisi Federasyon'da %10 (%5 kar payı üzerinden) ve RS'de %10'dur.

Gelir vergisi;

- Federasyonda net gelir üzerinden %10 (vergi brüt modele göre hesaplanmaktadır)
- RS'de net gelir üzerinden %8 (vergi brüt modele göre hesaplanmaktadır)
- BD'de gelir vergisi oranı net ücret üzerinden %10'dur.